

Mateusz Łepkowski

„SZTUKA NA KÓŁKACH” JAKO PRZYKŁAD INNOWACYJNYCH ROZWIĄZAŃ W PROJEKTACH KULTURALNO-EDUKACYJNYCH¹

SŁOWA KLUCZE: projekt kulturalny – warsztaty edukacyjne – dziedzictwo kulturowe – historia sztuki

KEY WORDS: cultural project – educational workshops – cultural heritage – art history

Jednym z najważniejszych zadań, jakie stają przed menedżerami kultury, jest dotarcie do jak najszerszych i najbardziej różnorodnych kręgów odbiorców. Współczesne media, szczególnie telewizja i Internet, przyczyniają się, rzecz jasna, do popularyzacji i upowszechniania kultury, niemniej jednak zbyt często utożsamiają ją z niewyszukaną rozrywką. Tak zwana kultura wysoka bywa niestety na ogół zarezerwowana dla mieszkańców dużych miast, podczas gdy społeczność wiejska, ze względu na utrudnienia natury logistycznej i finansowej, skazana jest nader często na kulturalny marazm. Dlatego też w niwelowaniu różnic w dostępie do kultury pomiędzy miastami a prowincją niezwykle istotne jest realizowanie projektów twórczo wykorzystujących potencjał regionalny i aktywizujących lokalną społeczność. Należy uświadomić sobie, a następnie odbiorcom, że kultura nie jest wyłącznie domeną wielkich muzeów, teatrów i filharmonii, ale stanowi integralną część dziedzictwa każdego regionu, powiatu czy gminy. Dla realizacji takich celów powstała akcja „Sztuka na kółkach”.

Projekt „Sztuka na kółkach” narodził się w 2008 roku. Dwie młode historyczki sztuki, Katarzyna Wydra i Barbara Łepkowska, absolwentki Instytutu Historii Sztuki UJ, posiadające doświadczenie w edukacji w zakresie artystycznym i muzealnym oraz szeroko rozumianej popularyzacji zagadnień związanych z historią sztuki i kul-

¹ Niniejszy artykuł stanowi zaktualizowaną wersję pracy dyplomowej napisanej w roku 2010 w ramach Studiów Podyplomowych Zarządzania Kulturą UJ, pod kierunkiem p. prof. dr. hab. Emila Orzechowskiego, któremu w tym miejscu autor składa serdeczne podziękowania. Wyrazy wdzięczności zachęca przyjąć również p. Katarzyna Wydra i p. Barbara Łepkowska za udostępnienie autorowi materiałów i dokumentacji niezbędnych do powstania tekstu.

tury, nabyte między innymi poprzez prowadzenie warsztatów dla dzieci i młodzieży w Muzeum Narodowym w Krakowie, wpadły na pomysł, aby podobne interakcyjne zajęcia edukacyjne prowadzić w terenie, szczególnie w małych, peryferyjnych miejscowościach, z przeznaczeniem dla lokalnej społeczności i w przestrzeni znanych i bliskich jej zabytków.

Realizatorem projektu zostało Studio Projektów PLENEROWNIA – firma założona przez Katarzynę Wydrę i Barbarę Łepkowską, specjalizująca się w różnorodnych zadaniach kulturalnych, takich jak: wystawy, pokazy, festiwale, warsztaty z zakresu edukacji artystycznej, przedsięwzięcia związane z szeroko rozumianą sztuką i twórczością, a także zajmująca się projektowaniem druków ulotnych, okładek książek, gadżetów (np. związanych z promocją regionu świętokrzyskiego) i stron internetowych (np. witryna Szlaku Architektury Drewnianej Województwa Świętokrzyskiego).

Żywe zainteresowanie projektem, jego założeniami i celami wyraził krakowski oddział Stowarzyszenia Historyków Sztuki, na czele z prezes Zarządu Oddziału – Joanną Daranowską-Łukaszewską. Władze SHS uznały, że „Sztuka na kółkach” znakomicie wpisuje się w cele statutowe (przede wszystkim w „kształtowanie w społeczeństwie zamiłowania do sztuki i wiedzy o sztuce oraz odpowiedzialności za dobra kultury”) i udzieliły projektowi wsparcia merytorycznego i instytucjonalnego, stając się formalnym organizatorem przedsięwzięcia.

Opis projektu

Podstawowym założeniem programowym projektu „Sztuka na kółkach” jest kreacja swoistej przestrzeni muzealnej w obrębie miejsc i zabytków znanych i „codziennych” dla społeczności lokalnej, a co za tym idzie uzmysłowienie wartości i znaczenia lokalnego dziedzictwa kulturalnego mieszkańcom danego terenu (wsi, miasteczka, gminy). Autorki deklarują:

Nazwa projektu – „Sztuka na kółkach” – ma podkreślać mobilny charakter naszych działań oraz „zmiękczyć” nieco wizerunek sztuki, jako czegoś odległego, poważnego, skomplikowanego, niezyciowego i raczej nudnego. „Sztuka na kółkach” ma działać na wyobraźnię, intrygować, zaskakiwać, czasem rozbawiać, a przede wszystkim zbliżać sztukę do życia. Zależy nam na otwarciu mieszkańców na lokalne dziedzictwo i na tym, aby na przykładzie zabytkowych obiektów, jakie znajdują się w ich miejscowości, nauczyli się patrzeć i „czytać” dzieła sztuki. Chcemy pokazać, że podziwianie dzieł Michała Anioła, francuskich gotyckich katedr i obrazów Chagalla zaczyna się już w Iwkowej, Dukli czy Mnichowie. Logo – Mona Lisa na hulajnodze – podkreśla zarówno mobilny charakter naszego projektu, jak i udowadnia, że nie taka sztuka poważna, niezyciowa i niedostępna, jak ją malują².

² Cytat stanowi kompilację pochodzącą z materiałów promocyjnych projektu oraz strony internetowej: www.sztukanakolkach.pl/opis.html [odczyt: 30.06.2011].

Podstawowym sposobem realizacji celów programowych jest organizacja i przeprowadzenie interaktywnych warsztatów edukacyjnych, przeznaczonych i dostosowanych dla odbiorców w różnych grupach wiekowych. Zajęcia, prowadzone przede wszystkim w zabytkowych kościołach (ze względu na ich łatwą dostępność, możliwość uczestnictwa większych grup oraz ogólną znajomość obiektu przez uczestników, na ogół parafian), mają charakter wielokierunkowy, dotyczą podstawowych problemów i zagadnień z zakresu historii sztuki, ikonografii, architektury, technik artystycznych, styloznawstwa, percepcji dzieła, kontekstu, treści i funkcji dzieł sztuki, jak również turystyki, ochrony dziedzictwa kulturowego, aktywnego promowania kultury i tradycji danego regionu.

Warsztaty organizowane w ramach projektu „Sztuka na kółkach” mają z założenia przynieść rozliczne rezultaty. Dzięki aktywnemu uczestnictwu w zajęciach, społeczność lokalna otrzymuje możliwość „nowego” poznania miejscowych zabytków, docenienia ich znaczenia i wartości, świadomego odczytania zawartych w nich treści i funkcji oraz wpisywania ich w szerszy kontekst kulturowy, historyczny, religijny i społeczny. Projekt skierowany jest przede wszystkim do ludności wiejskiej, posiadającej na ogół utrudnione i ograniczone możliwości partycypacji w wydarzeniach kulturalnych, dlatego też służy on wyrównaniu szans społecznych i poprawieniu dostępności kultury na prowincji. Zakładanym efektem projektu jest także upowszechnienie podstawowych założeń ochrony regionalnego dziedzictwa narodowego, jak również promocji regionu. Uświadomienie uczestnikom warsztatów potencjału kulturalnego ich „małych ojczyzn” umożliwi w przyszłości jego twórcze wykorzystanie przez mieszkańców i będzie stanowić wartość dodaną projektu. Celem zajęć jest ponadto integracja społeczności lokalnych, dzięki wspólnej pracy i dyskusji osób w różnym wieku i pochodzących z różnych środowisk. Warsztaty mają również zainteresować uczestników zagadnieniami z zakresu kultury i sztuki, a także zachęcić ich do samodzielnego pogłębiania swojej wiedzy, np. poprzez wycieczki krajoznawcze.

Dla utrwalenia efektów, osiągniętych podczas zajęć edukacyjnych, po ich zakończeniu przygotowywane są multimedialne wersje warsztatów na płytach DVD, nazywane przez autorki projektu „Sztuką na krążkach”, o czym szerzej będzie mowa w części poświęconej realizacji projektu.

Omawiając założenia programowe oraz oczekiwane rezultaty projektu „Sztuka na kółkach”, należy podkreślić innowacyjność i wyjątkowość tego przedsięwzięcia. Warsztaty edukacyjne z zakresu historii sztuki i kultury są obecnie bardzo popularne i znajdują się w ofercie wielu instytucji kulturalnych. Ich specyficzną cechą jest jednak to, że odbywają się one w obrębie muzeum lub innej placówki o charakterze wystawienniczym, co z reguły powoduje pewien dystans i ograniczenie możliwości aktywnego uczestnictwa w zajęciach. Utrwała to również stereotyp sztuki i kultury jako nudnej, nieżyciowej dziedziny zamkniętej w gablotach opatrzonej etykietą z napisem: „Nie dotykać” i w zimnych, nieprzyjaznych murach muzealnych. „Sztuka na kółkach” w swoisty sposób odwraca tradycyjnie przyjęte role w realizacji warsztatów. Uczestnicy stają się w tym wypadku gospodarzami zajęć odbywających się w przestrzeni dla nich codziennej i „naturalnej”. Zajęcia w takich warunkach

ułatwiają zrozumienie omawianych zagadnień, egzemplifikowanych na znanych i łatwych do zrozumienia przykładach. Warsztaty, odbywające się w obiektach niemuzealnych, pozwalają też ich uczestnikom dostrzec, że ze sztuką i kulturą można obcować wszędzie, niekoniecznie tylko w specjalnie do tego przeznaczonych miejscach. Jednocześnie zajęcia prowadzone są przez wykwalifikowanych i doświadczonych historyków sztuki, co zapewnia ich wysoki poziom merytoryczny i edukacyjny. „Sztuka na kółkach” jest obecnie prawdopodobnie jedynym realizowanym tego typu projektem edukacyjno-kulturalnym w Polsce.

Przebieg projektu w latach 2009–2011

Realizacja projektu rozpoczęła się w roku 2009. Dnia 7 stycznia 2009 roku Zarząd Województwa Świętokrzyskiego ogłosił otwarty konkurs ofert na realizację zadań publicznych z zakresu kultury. Na wsparcie i dotacje mogły liczyć w szczególności projekty realizowane poprzez:

- 1) organizowanie i uczestnictwo w festiwalach, przeglądach, prezentacjach, wystawach, konkursach, plenerach i warsztatach artystycznych, konferencjach i seminariach, szkoleniach i kursach, targach oraz innych imprezach kulturalnych mających znaczenie dla rozwoju, upowszechniania i promocji kultury województwa świętokrzyskiego;
- 2) wydawanie niskonakładowych niekomercyjnych publikacji i periodyków, książek w formie tradycyjnej, jak również z wykorzystaniem innych niż druk technik zapisu, katalogów, albumów, druków ulotnych, nagrań fonograficznych i audiowizualnych, mających znaczenie dla promocji kulturalnej województwa świętokrzyskiego;
- 3) organizowanie zadań służących upowszechnianiu i ochronie regionalnego dziedzictwa kulturowego, w tym edukacji regionalnej i patriotycznej oraz Europejskich Dni Dziedzictwa, odbywających się pod hasłem: „Zabytkom na odsiecz! Szlakiem grodów, zamków i twierdz”³.

Krakowski oddział Stowarzyszenia Historyków Sztuki, w odpowiedzi na ogłoszenie konkursu, wystosował 9 lutego 2009 roku dwie oferty związane z projektem „Sztuka na kółkach”. Pierwsza oferta była związana z realizacją czterech warsztatów kulturalno-edukacyjnych, których przeprowadzenie zaplanowano na okres maja i czerwca 2009 roku na terenie czterech miejscowości województwa świętokrzyskiego; druga (nosząca tytuł „Sztuka na krążkach”) dotyczyła wykonania czterech wydawnictw na płytach DVD, zawierających zadania edukacyjne wykorzystane podczas warsztatów oraz dodatkowe materiały i informacje, umożliwiające zastosowanie ich w szkolnictwie oraz promocji dziedzictwa kulturalnego województwa świętokrzyskiego.

³ Załącznik do uchwały Nr 1457/09 Zarządu Województwa Świętokrzyskiego z dnia 7 stycznia 2009 roku.

Obydwie oferty spotkały się z przychylną opinią komisji konkursowej, która doceniła wysoką jakość merytoryczną projektów, zgodną z wymienionymi powyżej priorytetami współpracy, jak również ich innowacyjność oraz potencjalne znaczenie dla rozwoju regionu i wysokie prawdopodobieństwo perspektywy kontynuacji projektu w następnych latach. W rezultacie przyznano dofinansowanie na realizację warsztatów oraz wydawnictwa DVD.

Warsztaty zrealizowano w dniach 26–29 maja 2009 roku. Do ich przeprowadzenia wybrano cztery zabytkowe (lub posiadające zabytkowe wyposażenie) kościoły, znajdujące się w niewielkich miejscowościach województwa świętokrzyskiego:

- kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Dzierzgowie, gmina Radków, powiat włoszczowski (warsztaty przeprowadzono 26 maja 2009 roku),
- kościół pw. św. św. Piotra i Pawła w Stopnicy, gmina Stopnica, powiat buski (27 maja 2009 roku),
- kościół pw. św. Idziego w Tarczku, gmina Pawłów, powiat starachowicki (28 maja 2009 roku);
- kościół pw. św. Szczepana Diakona w Mnichowie, gmina Jędrzejów, powiat jędrzejowski (29 maja 2009 roku).

Zajęcia spotkały się ze sporym zainteresowaniem ze strony społeczności lokalnej. Dzięki przeprowadzonej akcji promocyjnej (informacja skierowana do szkół, afisze, ogłoszenia parafialne), warsztaty zostały przeprowadzone przy dość licznej frekwencji. Rekordowa liczba gości (ok. 200 osób) stawiała się na poranne, przeznaczone dla młodzieży szkolnej zajęcia w Stopnicy. Uczestnicy warsztatów wykazali się dużą aktywnością i zapałem w realizacji proponowanych im zadań. Ich reakcja wyraźnie świadczyła o wysokim zapotrzebowaniu społeczności lokalnej na bezpośredni kontakt z kulturą i sztuką oraz o chęci poszerzania swej wiedzy na temat lokalnego dziedzictwa, a organizatorów projektu utwierdziła w przekonaniu o potrzebie poszerzenia oferty programowej i kontynuowania przedsięwzięcia w następnych latach.

Po przeprowadzeniu warsztatów przystąpiono do realizacji stanowiącego dla nich uzupełnienie projektu „Sztuka na krążkach”. Ogółem wydano 40 płyt DVD (po dwie dla każdej miejscowości, w których odbyły się zajęcia z cyklu „Sztuka na kółkach”). Audiowizualne wydawnictwo, oprócz różnorodnych zadań związanych z lokalnymi zabytkami (dostępnych w wygodnym do druku i wykorzystania formacie PDF), zawierało także między innymi słowniczek podstawowych terminów z zakresu sztuki i kultury, galerię zdjęć oraz krótkie wypowiedzi prezes krakowskiego oddziału Stowarzyszenia Historyków Sztuki Joanny Daranowskiej-Łukaszewskiej, a także innych specjalistów, poświęcone najważniejszym zagadnieniom historyczno-artystycznym, charakterystycznym dla danego regionu i zabytku. Płyty DVD zostały przekazane do lokalnych instytucji oświatowo-kulturalnych (szkół, bibliotek, domów kultury), tak aby mogły być wykorzystywane na lekcjach i zajęciach edukacyjnych, jak również udostępniane wszystkim zainteresowanym.

W roku 2009 przeprowadzono jeszcze dwa warsztaty edukacyjne, tym razem na terenie województwa małopolskiego. Organizatorzy „Sztuki na kółkach” zostali zaproszeni do gościnnej współpracy przez Małopolską Organizację Turystyczną

w ramach realizacji projektu „Muzyka zaklęta w drewnie” – cyklu koncertów muzyki dawnej organizowanych w kościołach na Szlaku Architektury Drewnianej. Zajęcia edukacyjne miały stanowić dodatkową atrakcję dla uczestników koncertów, wzbogacając walory kulturalne i edukacyjne przedsięwzięcia. Warsztaty odbyły się w kościele pw. św. Jakuba w Więclawicach Starych (gmina Michałowice, 20 czerwca 2009 roku) oraz w kościele pw. św. Leonarda w Lipnicy Murowanej (gmina Lipnica Murowana, 23 lipca 2009 roku).

Podobnie jak w przypadku zajęć zorganizowanych w województwie świętokrzyskim, warsztaty przeprowadzone na zaproszenie Małopolskiej Organizacji Turystycznej cieszyły się sporym zainteresowaniem i zakończyły się sukcesem.

* * *

W roku 2010, w związku z powołaniem i pozytywnymi recenzjami, jakie otrzymał projekt „Sztuka na kółkach” w poprzednim sezonie, organizatorzy postanowili objąć obszarem swej działalności trzy województwa południowej Polski: małopolskie, świętokrzyskie i podkarpackie. O dofinansowanie zwrócono się do Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. We wniosku, oprócz szczegółowego opisu idei projektu, podkreślono jego cykliczność oraz sukces pierwszej edycji przedsięwzięcia i nabyte w związku z nią doświadczenie, jak również fakt, że do realizacji warsztatów w roku 2010 celowo wybrano województwa, w których dostęp do kultury w przypadku mieszkańców prowincji jest mocno utrudniony (świętokrzyskie i podkarpackie). Wniosek spotkał się z przychylną opinią ministerstwa, które wydało decyzję o finansowym wsparciu projektu.

Dzięki dofinansowaniu uzyskanemu w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach projektu „Sztuka na kółkach” w roku 2010 udało się zorganizować 30 warsztatów edukacyjno-kulturalnych. Zajęcia w województwach małopolskim i świętokrzyskim przeprowadzono wiosną, natomiast na Podkarpaciu późnym latem 2010 roku. Projekt zrealizowano w kwietniu 2010 roku w następujących miejscach w województwie małopolskim: kościół pw. św. Michała Archanioła w Szalowej, kościół pw. św. Michała Archanioła w Binarowej, kościół pw. św. Marcina w Wiśniowej, kościół pw. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Iwkowej, kościół pw. Oczyszczenia Najświętszej Marii Panny w Odporyszowie, kościół pw. św. św. Szymona i Judy Tadeusza w Dobrej, kościół pw. św. Stanisława Biskupa we Frydmanie, kościół pw. św. Michała Archanioła w Dębnie Podhalańskim, kolegiata Grobu Bożego w Miechowie, kościół pw. św. Jana Chrzyciela w Orawce (ze względu na trwające prace konserwacyjne warsztaty przełożono na wrzesień 2010 roku). W maju 2011 roku projekt był realizowany w województwie świętokrzyskim w następujących kościołach: kolegiata św. Marcina w Opatowie, kolegiata św. Józefa w Klimontowie, kościół pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Sulisławicach, kościół pw. Najświętszej Marii Panny i św. Floriana w Koprzywnicy, kościół pw. św. Mikołaja w Bejscach, kościół pw. Wszystkich Świętych w Cudzynowicach, kościół pw. św. Trójcy w Działoszycach, kościół pw. św. Jakuba Apostoła w Probołowicach, kolegiata Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Wi-

ślicy oraz kościoł pw. św. Jana Ewangelisty w Pińczowie. We wrześniu 2010 roku projekt zrealizowano w województwie podkarpackim w następujących miejscach: kościół pw. Wszystkich Świętych w Bliznem, kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Haczowie, kościół pw. św. Stanisława Biskupa w Humniskach, kościół pw. św. Jana z Dukli w Dukli, kościół pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Jaśliskach, bazylika Zwiastowania Najświętszej Marii Panny w Leżajsku, kolegiata Ducha Świętego w Przeworsku, kościół pw. św. Mikołaja w Domaradzu, kościół pw. św. Wawrzyńca w Rymanowie oraz bazylika Matki Bożej Bolesnej w Jarosławiu.

W roku 2010 projekt „Sztuka na kółkach” nie był ograniczony wyłącznie do warsztatów dofinansowanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Dzięki przyznaniu dotacji przez Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego udało się zorganizować trzy kolejne zajęcia edukacyjne. Tym razem przedsięwzięcie objęło następujące miejsca: kościół pw. św. św. Piotra i Pawła w Rembieszycach (26 maja 2010 roku), kościół pw. bł. Wincentego Kadłubka w Jędrzejowie (8 czerwca 2010 roku); kościół pw. św. Władysława w Szydłowie (9 czerwca 2010 roku).

Podobnie jak w roku 2009, omawianym warsztatami, zrealizowanych dzięki dofinansowaniu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego, towarzyszyło audiowizualne wydawnictwo DVD „Sztuka na krążkach”.

Kolejnym elementem realizacji projektu „Sztuka na kółkach” w roku 2010 był współdziałanie w organizacji jednego z najważniejszych i najbardziej prestiżowych cyklicznych przedsięwzięć kulturalnych w Małopolsce – XII Małopolskich Dni Dziedzictwa Kulturowego. Dzięki docenieniu projektu i zaproszeniu do współpracy przez Małopolski Instytut Kultury, udało się przeprowadzić dwa kolejne warsztaty. Stanowiły one jeden z istotnych elementów dwudniowego wydarzenia kulturalnego, jakie miało miejsce w różnych zakątkach Małopolski. Do ich przeprowadzenia wybrano kościół pw. św. Małgorzaty w Raciborowicach (15 maja 2010 roku) oraz kościół pw. św. Elżbiety Węgierskiej w Trybszu (16 maja 2010 roku).

Projekt „Sztuka na kółkach” w 2010 roku spotkał się również z zainteresowaniem instytucji pozarządowych. Dzięki dotacji przyznanej przez stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Region Włoszczowski” w ramach projektu „LEADER” w sierpniu i wrześniu 2010 roku przeprowadzono 13 warsztatów na obszarze powiatu włoszczowskiego. Zajęcia zostały przeprowadzone w sierpniu tegoż roku w następujących świątyniach: kościół pw. Wniebowzięcia NMP i św. Floriana w Czarncy, kościół pw. Wniebowzięcia NMP we Włoszczowej, kościół pw. św. Katarzyny i Jana Ewangelisty w Seceminie, kościół pw. św. Małgorzaty w Moskorzewie, kościół pw. św. Jakuba Apostoła w Chlewicach, kościół pw. Podwyższenia Krzyża Św. w Januszewicach, kościół pw. MB Częstochowskiej w Kossowie, kościół pw. Wniebowzięcia NMP w Dzierzgowie, kościół pw. Nawiedzenia NMP w Koniecznie, kościół pw. Wniebowzięcia NMP w Kurzelowie, kościół pw. św. Jakuba Apostoła w Stanowiskach, kościół pw. św. Wawrzyńca w Kluczewsku oraz kościół pw. Narodzenia NMP w Bebelnie-Wsi.

W roku 2010 „Sztuka na kółkach” zadebiutowała też poza granicami Polski. Pomiedzy 26 listopada a 17 grudnia w Bibliotece Ignacego Domeyki w Buenos Aires zostały przeprowadzone cztery warsztaty przeznaczone dla argentyńskiej Polonii. Ideą spotkań było zapre-

zentowanie polskiego dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza tego mniej znanego poza granicami kraju. Uczestnicy warsztatów mieli możliwość odbycia wirtualnej podróży między innymi po kościołach we Frydmanie, Klimontowie, Lubiążu, Koprzywnicy, Olkuszu, Binarowej, zamkach w Szydłowie i Ujeździe, pałacu w Radzynie Podlaskim i Krasiczynie, synagogach w Chmielniku i Zamościu, Muzeum Narodowym w Krakowie, skansenach w Sanoku i Tokarni. Spotkania prowadzone były w języku polskim, choć pewne terminy tłumaczone były także na hiszpański. Zajęcia poprowadziła Katarzyna Wydra, przebywająca w Argentynie na zaproszenie Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”.

* * *

W roku 2011 rozwój projektu „Sztuka na kółkach” uległ pewnemu zahamowaniu. Wszechobecny kryzys finansowy wpłynął niekorzystnie na cały sektor kulturalny. Dofinansowanie na organizację warsztatów przyznał jedynie niezawodny Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego, dzięki któremu udało się przeprowadzić zajęcia w trzech miejscowościach. Do udziału w trzeciej edycji projektu wybrano klasztor Cystersów w Wąchocku (13 czerwca 2011 roku), kościół Franciszkanów w Chęcinach (14 czerwca 2011 roku) oraz kościół pw. Narodzenia NMP w Piekoszowie (15 czerwca 2011 roku).

Charakterystyka i przebieg warsztatów

Zajęcia edukacyjno-kulturalne organizowane w ramach projektu „Sztuka na kółkach” przebiegają według określonego schematu, umożliwiającego ich wysoką interakcyjność oraz jak najlepsze przekazanie wiedzy związanej z lokalnym dziedzictwem kulturowym. Jak już wspomniano w opisie projektu, warsztaty odbywają się w terenie, w obiektach zabytkowych, ale łatwo dostępnych i powszechnie znanych miejscowej społeczności – najczęściej w kościołach.

Na ogół w danej miejscowości organizowane są trzy moduły zajęć: dwa poranne, adresowane głównie do dzieci i młodzieży szkolnej oraz jeden popołudniowy (np. po wieczornej mszy), przeznaczony dla dorosłych. Czas trwania jednego modułu to około 1,5 godziny. Warsztaty podzielone zostały na trzy zestawy ćwiczeń, ułatwiające zrozumienie problematyki artystycznej i kulturowej oraz twórcze wykorzystanie nowo nabytej wiedzy w praktyce:

- 1. Kontekst** – uczestnicy zajęć zapoznają się z szeroko rozumianym tłem historycznym, społecznym, religijnym, kulturalnym i artystycznym powstania kościoła i jego wyposażenia. Są wprowadzani w kontekst funkcjonowania sztuki sakralnej w dawnych wiekach, często odmienny od dzisiejszych przejawów religijności i powszechnych wyobrażeń. Odkrywają niezwykle dzieje swoich „małych ojczyzn”, będących często niemymi świadkami doniosłych wydarzeń, których nośnikami pamięci są nieraz kościelne zabytki. Prowadzący na jasnych i łatwych do zrozumienia przykładach tłumaczą podstawowe zagadnienia związane ze stylami architektonicznymi, ikonografią,

symboliką i funkcją sztuki, a także zapoznają uczestników z terminologią ułatwiającą poprawny i szczegółowy opis, a w konsekwencji dostrzeganie podobieństw, różnic i zależności pomiędzy dziełami sztuki.

2. **Pod lupą** – etap ten ma stanowić w założeniu zachętę do bliższego i bardziej refleksyjnego przyjrzenia się kościołowi, jego wyposażeniu, detalom architektonicznym etc. Dzięki prostym ćwiczeniom, polegającym np. na odnalezieniu przedmiotów lub przedstawień z listy, uczestnicy zajęć w przestrzeni kościoła, mimo że powszechnie im znanej, dokonują wielu zaskakujących dla siebie odkryć. Dodatkowo element rywalizacji wzmacnia – szczególnie u dzieci – ekscytację wynikającą z wykonywania poleceń i pomaga poczuć się prawdziwym „detektywem na tropach sztuki”. Ta delikatna desakralizacja (choć oczywiście nie profanacja) przestrzeni, w której odbywają się zajęcia, pozwala uczestnikom zrozumieć, że kościół nie stanowi jedynie miejsca *sacrum*, któremu należy się nabożna cześć, ale jest również zabytkiem i dziełem sztuki, bogatym w symbole i znaczenia, swoistym lokalnym muzeum.
3. **Co z tą sztuką zrobić** – ostatni element zajęć, uświadamiający biorącym udział w warsztatach znaczenie dzieł sztuki dla kultury regionu oraz dający im elementarną wiedzę, jak pozyskane informacje wykorzystać w praktyce. Prowadzący zapoznają uczestników z pojęciem zabytku i dziedzictwa kulturowego, omawiają istnienie, funkcjonowanie i znaczenie Krajowego Ośrodka Badań i Ochrony Zabytków oraz UNESCO. Na prostych przykładach przedstawiane są podstawy konserwacji dzieł sztuki oraz sposoby zabezpieczenia ich przed zniszczeniem. Ta część warsztatów to również podkreślenie wartości i znaczenia lokalnych zabytków dla kultury regionu i całego kraju, a także próba zachęcenia uczestników do aktywnego promowania swoich „małych ojczyzn”. Jedno z ćwiczeń polega na tworzeniu projektu kampanii promocyjnej danego zabytku: hasła go reklamującego, plakatu podkreślającego jego wyjątkowość, atrakcji zachęcających do odwiedzin *etc.*

Wszystkie etapy modułu warsztatowego nastawione są przede wszystkim na interakcyjność i wspólną pracę. „Suchy” wykład, choć czasem konieczny, jest z zasady ograniczany do niezbędnego minimum. Organizatorzy „Sztuki na kółkach”, wychodząc ze słusznego założenia, że nową wiedzę najłatwiej przyswajają się w praktyce, opracowali dużą liczbę różnorodnych ćwiczeń, łamigłówek, rebusów i gier ułatwiających zrozumienie nierzadko trudnych dla laika zagadnień. Uczestnicy zajęć reagują na ogół entuzjastycznie, z dużym zapałem wykonują polecenia i żywo dyskutują na tematy związane z ich rodzimym zabytkiem. Dotyczy to zarówno dzieci, jak i dorosłych, często osób w podeszłym wieku, mocno zżytych z regionem oraz jego kulturą i stanowiących prawdziwą skarbnicę wiedzy na ten temat.

Zajęcia prowadzone są przez dyplomowanych historyków sztuki, posiadających doświadczenie w prowadzeniu warsztatów i innego rodzaju zajęć dydaktycznych. Szacuje się, że w danej miejscowości udział w zajęciach bierze ogółem ok. 100 osób.

Finanse, promocja, partnerzy

Podstawowym źródłem finansowania projektu „Sztuka na kółkach” są dotacje, przyznawane przez odpowiedzialne za segment kultury władze centralne oraz samorządowe. W roku 2010 większość warsztatów odbyła się dzięki dofinansowaniu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, natomiast w obu dotychczasowych edycjach część budżetu przedsięwzięcia pochodziło z dotacji Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego. Drugim elementem finansów projektu jest wkład własny organizatora – Stowarzyszenia Historyków Sztuki, pochodzący głównie ze składek członkowskich.

Podczas przygotowań oraz w trakcie realizacji „Sztuka na kółkach” pozyskała do współpracy i patronatu znaczące instytucje i organizacje. Wśród patronów instytucjonalnych należy wymienić przede wszystkim:

- Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków,
- Małopolski Instytut Kultury,
- Regionalną Organizację Turystyczną Województwa Świętokrzyskiego,
- Muzeum Regionalne w Stalowej Woli,
- Bibliotekę Ignacego Domeyki w Buenos Aires.

Patronat medialny nad projektem „Sztuka na kółkach” sprawują między innymi:

- portal internetowy DEON (www.deon.pl),
- serwis internetowy Kościoła katolickiego w Polsce OPOKA (www.opoka.org.pl),
- miesięcznik społeczno-kulturalny „Znak”,
- miesięcznik „Spotkania z Zabytkami”.

Organizatorzy „Sztuki na kółkach” dużą wagę przywiązują do kwestii związanych z promocją projektu. Podstawowe źródło informacji o przedsięwzięciu stanowi strona internetowa www.sztukanakolkach.pl, zawierająca jego opis, dane o odwiedzanych miejscowościach, aktualności oraz bogatą galerię zdjęć z dotychczasowych warsztatów. Dzięki umowie barterowej „Sztuka na kółkach” posiada również własną witrynę na portalu społecznościowo-informacyjnym DEON, założonym przez Towarzystwo Jezusowe i Wydawnictwo WAM. Pod adresem www.deon.pl/deon-cafe/sztuka-na-kolkach pojawiają się regularnie wpisy, redagowane przez pomysłodawczynię projektu, poświęcone zarówno bezpośredniej realizacji zajęć w terenie, jak i bardziej ogólnym zagadnieniom związanym ze sztuką i kulturą. Strona internetowa ma w założeniu stanowić nie tylko źródło informacji o przedsięwzięciu i ważny instrument jego promocji, ale też służyć nauce, poszerzaniu zainteresowań związanych z kulturą regionalną oraz forum ułatwiające swobodną wymianę spostrzeżeń i myśli związanych z omawianą w artykułach tematyką. Ponadto projekt „Sztuka na kółkach” posiada swój profil na popularnym portalu społecznościowym Facebook.

Promocja projektu nie odbywa się, rzecz jasna, wyłącznie w przestrzeni wirtualnej. Istotnym nośnikiem informacji o przedsięwzięciu pozostają media tradycyjne. Dzięki licznym artykułom i wzmiankom w lokalnej prasie „Sztuka na kółkach” stopniowo staje się rozpoznawalną marką wśród społeczności zainteresowanej wy-

darzeniami kulturalnymi w regionie. Zainteresowanie akcją wyrażają miejscowe rozgłośnie radiowe. Organizatorzy rozsyłają do szkół i innych placówek oświatowych portfolio projektu, warsztaty promowane są na plakatach, ulotkach oraz podczas ogłoszeń duszpasterskich.

Nową formą popularyzacji przedsięwzięcia, jak również poszerzeniem spektrum działalności był ogłoszony wiosną 2010 roku konkurs na plakat promujący lokalny zabytek, adresowany do uczniów szkół podstawowych i gimnazjalnych. Konkurs, którego główną nagrodą jest weekendowy pobyt na zamku w Niedzicy (Dom Pracy Twórczej Stowarzyszenia Historyków Sztuki), miał zachęcić dzieci do zainteresowania się zabytkami regionu, odkrycia ich wyjątkowości i znaczenia, a także samodzielnego poszerzenia swej wiedzy o tradycji, kulturze i sztuce lokalnej.

Podsumowanie

W momencie powstawania tego artykułu trwa trzecia edycja projektu. W premierowym roku 2009 odbyło się sześć warsztatów na terenie dwóch województw. Dzięki niewątpliwemu sukcesowi przedsięwzięcia (duża frekwencja, aktywność uczestników zajęć, pozytywne recenzje i opinie), „Sztuka na kółkach” stała się akcją o charakterze cyklicznym. W roku 2010 odbyło się 35 zajęć w trzech województwach. Projekt zyskuje wsparcie finansowe i patronackie wielu ważnych instytucji, z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego na czele. Akcja otrzymała też poparcie władz kościelnych, co znacznie ułatwia organizację warsztatów na terenie kościołów i współpracę z ich opiekunami. Organizatorzy przedsięwzięcia są też doceniani przez wpływowe instytucje kultury i zapraszani do współtworzenia ważnych projektów, takich jak Małopolskie Dni Dziedzictwa Kulturowego. Do połowy roku 2011 zajęcia odbyły się w ponad 50 miejscowościach, przeprowadzono około 200 warsztatów, w których wzięło udział około 5000 uczestników.

Planowane są kolejne edycje „Sztuki na kółkach”. Przyjęte założenia działania (warsztaty w niewielkich miejscowościach, skierowane do społeczności lokalnej) oraz schemat modułu warsztatów dobrze sprawdzają się w praktyce i będą zachowane w kolejnych sezonach. Dzięki zyskiwanemu doświadczeniu oraz renomie projektu cyklicznego organizatorzy liczą na wyższe dofinansowanie przedsięwzięcia przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz władze wojewódzkie w najbliższych latach. W planach jest również szersza promocja projektu, dzięki zainteresowaniu nim mediów o większym zasięgu i oddziaływaniu, np. telewizji regionalnych.

Jeżeli rozwój akcji utrzyma tempo, niezbędne będzie zaangażowanie do niego nowych osób (na ten moment większość zadań, począwszy od strony organizacyjnej, poprzez promocję, a kończąc na prowadzeniu warsztatów, spoczywa na pomysłodawczyniach projektu – Katarzynie Wydrze i Barbarze Łepkowskiej). Jako że jest to obecnie jedyne tego typu przedsięwzięcie w Polsce, krakowski oddział SHS powinien zainteresować nim inne placówki Stowarzyszenia, co mogłoby w przyszłości zaowocować objęciem akcją obszaru całego kraju.

„Sztuka na kółkach” jest projektem realizującym wiele istotnych celów. Warsztaty służą edukacji i poszerzaniu wiedzy o kulturze i sztuce, rozbudzają zainteresowanie lokalnym dziedzictwem, uświadamiają potrzebę ochrony i konserwacji zabytków jako istotnych elementów tożsamości regionu. Dzięki objęciu akcją małych miejscowości, wsi i miasteczek oraz uboższych regionów kraju (świętokrzyskie, Podkarpacie), ułatwiany jest powszechny dostęp do kultury i niwelowany jest dystans pomiędzy metropoliami a prowincją. Zajęcia posiadają też wymiar integracyjny, konsolidujący społeczeństwo lokalne dzięki wspólnej pracy, wymianie spostrzeżeń i dumie z dziedzictwa „małych ojczyzn”. Dlatego też projekt ten zasługuje na uwagę i docenienie.